

פרק ה'

ט"ז
בטבתיום ה'
פר'
שמות

(סנהדרין ל)

לאחר הפרק הקודם העוסק באסורי אונאה, עוברת המשנה בפרק החמישי - "איזהו נשף" - לעסק באסורי רבית, בסדר הפסוקים שבפרשת בהר, המקדימים אסור אונאה לאסור רבית.

אסורי רבית השונים נזכרים בתורה פעמים אחדות והם מתחילים לעצם אסור הלואה ברבית, לאסור נטילת רבית בפעל, ולקף שלא רק המלוה מזוהר על הרבית אלא אף הלווה, הסופר הכותב את שטר ההלואה, העדים והערב, בכלל האסור.

רבית האסורה מן התורה אינה אלא רבית בעד הלואה, אף רבית המשלמת תוך כדי פעלה עסקית אינה אסורה אלא מדרבנן. כמו כן, מן התורה לא נאסרה אלא "רבית קצוצה", שהלווה מתחייב בה למלוה בשעת ההלואה. במהלך הפרק יפרטו אפנים רבים של רבית האסורה מדרבנן.

בשנים עשר נושאים עוסק הפרק:

- איזו היא רבית האסורה מן התורה ואיזו היא רבית האסורה מדרבנן בלבד.
- רבית שאינה "קצוצה" - לא התנתה בשעת ההלואה, אלא לאחר מכן הלווה מעצמו מהנה בה את המלוה.
- רבית הבאה תוך כדי מקום וממקור או שכירות.
- משכון שדה להלואה.
- "עסקא" - השקעת ממוץ אצל אדם שיטרח להשיג ממנו רוחים שיתחלקו ביניהם - מתי יש בדבר משום רבית.
- דיני רבית בהלואה לנכרי ומנכרי.
- דין "פסיקה על פרות" - קניית פרות מראש על פי סכום על מחירם, בעוד שבפעל אספקת הפרות מתבצעת בשלב מאחר יותר. באפנים מסוימים יש בדבר משום אסור רבית.

היום נלמד:

משנה

בבא מציעא
פרק ה' משנה א'

גמרא

מכילתא דרבי
ישמעאל, בא,
מסכתא דפסחא,
פרשה ה'; פסיקתא,
זוטרטא, שמות, ו/ט

תוכנה מרגשת

איך מנצחים את
הגיבור הבלתי
מנוצח

לך ולמשפחה

מסכת סנהדרין
דף ל'

זוהר

כי תצא רעו.

הלכה

שליח ציבור
הלכה ט"ז-י"ז

- דיני הלואה של "סאה בסאה" - הלואת מוצר כאשר הלואה מתחייב להחזירו באותה מדת נפח (או משקל) ולא לפי שויו בעת ההלואה.
- אפשרות רבית דרבנן בשנים המסכמים שיעזרו זה לזה במלאכה.
- רבית מקדמת - אדם הנותן מתנה לחברו רק מפני שהוא עומד לבקש ממנו הלואה; ורבית מאחרת - שנותן לו מתנה לאחר הפרעון ומודיע לו שהיא נתנת מפני שהלואה לו.
- רבית דברים - לווה העושה למלוה טובה שאינה שוה ממון, מפני שהלואה.
- העוברים באסורי רבית: המלוה, הלווה, הערב, העדים ועוד.

משנה א'

משנה זו מפרטת איזו היא רבית דאורייתא ואיזהי רבית דרבנן.

ביאור

בבא מציעא פרק ה' ■ א'

התנא מכנה רבית דאורייתא "נשך", ורבית דרבנן "תרבית".
¹ איזהו נשך - האסור מן התורה, ואיזהו תרבית - האסורה מדרבנן?
 איזהו נשך: המלוה סלע, השוה ארבעה דינרים, על מנת שהלוה יתחייב להחזיר לו חמשה דינרים.
 דגמה נוספת: המלוה שתי סאים (מדת נפח) חטים על מנת שהלוה יתחייב להחזיר לו שלש.
 אסור זה מכנה "נשך" על שם

¹ איזהו נשך, ואיזהו תרבית. איזהו נשך, המלוה סלע בחמשה דינרין, סאתים חטין בשלש, מפני שהוא נושך.² ואיזהו תרבית, המרבה בפרות. פיצד,

שהמלוה נושך כפיכול בנכסי הלווה ומחסר ממנו.³

² ואיזהו תרבית: המרבה בפרות. פיצד?

מקורות והערות

מכנה רבית דרבנן תרבית, לפי שאין ניכר בה הפסד הלואה אלא ריבוי ממון המלוה, לפי שהיא אינה קצוצה בעת ההלוואה (ריטב"א, דף ס/ב, ד"ה איזהו).

ב. באמת רבית דאורייתא קרויה בתורה הן בכינוי "נשך" - על שהיא נושכת את ממון הלווה, וגם בכינוי "תרבית" - שהיא מרבה את ממון המלוה, אך התנא

**לְקַח הַיַּמְנוּנוֹ חֲטִיין בְּדִינָר
זֶהָב הַכֹּהֵן, וְכֵן הַשְּׁעָר.
עֲמַדוֹ חֲטִיין בְּשִׁלְשִׁים
דִּינָרִין. אָמַר לוֹ, תֵּן לִי
חֲטִי, שְׂאֵנִי רוּצָה לְמַכְרֵן
וְלִקַּח בָּהֶן יֵיז. אָמַר לוֹ
הָרִי חֲטִיף עֲשׂוּיוֹת עָלַי
בְּשִׁלְשִׁים, וְהָרִי לְךָ אֶצְלִי
בָּהֶן יֵיז, וְיֵיז אִין לוֹ:**

סבם הקונה עם המוכר על
אספקת כר (מדת נפח) חטים
במשך השנה במחיר של דינר זהב
(= עשרים וחמשה דינרי כסף) על
פי שער השוק באותה שעה - בכך
אין כל אסור.

אם לאחר מכן נתיקרו החטים
ועמד השער על שלשים דינר לכר,
ואמר הקונה למוכר תן לי חטי לפי
שאני רוצה למכרן ולקנות בהן יין
במחירו הנוכחי.

אמר לו המוכר: אם כן, אתחייב
אני לך יין במקום החטים שאני חייב
לך על פי סכום של שלשים דינר
כשוי החטים בעת. אם היין מצוי

בידי המוכר, אין בדבר אסור, אך אם אינו מצוי בידו, אסור הדבר מדרבנן,
שמה עד מועד האספקה יתיקר היין והמוכר יספק לו אותו לפי שער של
שלשים, כי שלם לו כבר עבורו, והוא מתגמל אותו על התשלום המקדם.
אמנם אין זו רבית גמורה האסורה מן התורה, בין היתר, לפי שאינה באה
המורת הלואה אלא בדרך מקח וממכר, אף היא אסורה מדרבנן.

שתי נקודות עולות מן המשנה, והגמרא מאריכה בביאורן, ומזה יתברר
גם כן מדוע עסקת החטים אינה אסורה, אף על פי שגם אותן היה אמור
לספק לפי השער הישן:

א. אין אסור בדבר אלא כשאין יין ביד המוכר, או-אז ההתייחסות
למקח היין היא כמי שאינו חל עתה אלא לאחר זמן, בעוד שהמוכר
מקבל את תמורתו כבר עתה ואין הוא מספקו לו לאחר זמן במחיר מוזל
אפלו אם נתיקר, אלא מפני שבצע תשלום מקדם, ובכך הוא מתגמל
אותו על שהניח בידו את המעות עד מועד האספקה, ובכך הדבר דומה
לרבית; אף אם יש יין ביד המוכר הרי המקח מתקיים מיד¹, ואם הוקיר
היין, ביד הקונה הוקיר, ואין כאן רבית.

ב. אין אסור בדבר אלא משום שאין הלוקח מוסר ביד המוכר מעות ורק מאפשר לו להאריך את זמן פרעון החוב שהוא חייב לו עד שימצא בידו יין; אך באשר הוא מוסר בידו מעות, הדבר מתר בתנאים שיתבארו במשנה זו, ולפיכך קניית החטים לא היתה באסור.

 מקורות והערות

הוא מוסר לו פירות אחרים, מפני שלא החמירו חז"ל בדבר והסתפקו באפשרות שבידו למסור לו מיד את הפירות שברשותו.

פחות תכנון - יותר הצלחה

למה אנשים שעוסקים פחות בתכנון יכולים להצליח יותר, וכמה מידע מסגל אדם לקלט בפעם אחת? הנסוי הזה בצע במעבדה הגדולה ביותר בעולם, לפני יותר משלושת אלפים שנה.

ביאור

מבילתא דרבי יסמיטאל, בא, מסכתא דפסחא, פרשה ה'; פסיקתא דזוטרין, שו"ת, ח"ט

אלו היינו צריכים לבחור את הרגע הגדול שיגדר כנקודת ההתחלה של יציאת מצרים, כנראה היינו בוחרים את הרגע שבו הופיע משה רבנו בשוחות שבהן עבדו אבותינו ואמזותינו תחת השמש הקופחת. לאחר שמונים ושבע שנה רצופות של סבל בלתי נתפס, הופיע הגואל שחכו לו, והוא נשא בפניהם נאום מלהיב, שבו הוא פרס לפנייהם את החיים הטובים הצפויים להם מעבר לאפק. הנאום שלו כלל שלבים ברורים: 1. הפסקת הענזיים ("והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים").

רבי יהודה בן בתירא אומר: הרי הוא אומר "ולא שמעו אל משה, מקצר רוח ומעבדה קשה" - וכי יש לה אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח? נולד לה בן זכר, רבה מוציאקה לחרות, ואינו שמח?

2. הפסקת עבודת הפרך ("והצלתי אתכם מעבודתם").
 3. יציאה ממצרים בנסים מפלאים ("וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים").
 4. קבלת התורה והתהוות עם ישראל בעם סגולה ("ולקחתי אתכם לי לעם...").
 5. כניסה לארץ המבטחת ("והבאתי אתכם אל הארץ").
- תגובתם של בני ישראל הייתה מדהימה: "ולא שמעו אל משה, מקצר רוח ומעבדה קשה".
- איך יתכן שאדם השומע בשורה טובה אינו מתרגש? תארו לעצמכם שמספרים למישהו שאשתו ילדה בן, או שמספרים לעבד שהוא קבל שחרור, והוא אינו מגיב. איך יתכן?

חז"ל מסבירים: "הפּעס מסלק את הדעת".

מה עומד מאחורי ההסבר הזה? רבי מאיר שמחה הכהן מדוינסק מסביר^א, שמפיון שהתכנית כללה שלבים עתידיים, אחרי שישתחררו מפרעה, הם לא היו מסגלים להתרפז בכך, זה היה מרכב מדי עבורם, "כי דרך קשי יום אשר

**אם כן למה נאמר "ולא שמעו אל משה"...
"ומעבדה קשה". מלמד שהפעס מסלק את הדעת.**

יחפצו לשמע רק כדי לצאת מצרתם, ולא לשמע בהבטחות עתידות". הפסיכולוג הקונטיבי ג'ורג' ארמיטאג' מילר, מהמחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת פרינסטון, פרסם בשנת 1956 את אחד המאמרים המצוטטים ביותר בתחום הפסיכולוגיה, ובו טען שמספר הדברים שהזכרון קצר הטוח שלנו מסגל להכיל, הוא בסביבות שבע. לימים טענו אחרים שהוא הגויס, והמספר הוא ארבע בלבד.

כאשר אנחנו מעמיסים, על עצמנו או על אחרים, עדיף מידע או תכנון, נוצר הוצף המצטבר בצואר הבקבוק של החשיבה האנושית, וגורם למה שאנחנו רגילים לקרא "הפרעת קשב". ברור שהקשב מפרע כשיש יותר מדי מידע. לפעמים אדם אינו מסגל לקלט יותר מפרט אחד או שנים, אם ישנן הסחות דעת קשות שכבר לזכודת את תשומת לבו, כמו בני ישראל במצרים, או אנשים שמתקשים לקלט מידע בסביבה רועשת. לכן בתקופות עמס או לחץ, הדרך להצלחה עוברת דרך שער הצמצום. צמצם משלות, הפחת מרכבות, וכך תעניק לעצמך אפשרות לקלט מה צריך לעשות ולצאת לדרך.

איך מנצחים את הגיבור הבלתי מנוצח

תובנה מרגשת

טדונו יומי שאיר לכם את היום

הַכֶּסֶף הַמוֹסְתֵר

מָה הַדִּין אִם אָדָם מוֹפִיעַ בַּפְּנֵי מִשְׁפָּחָה שֶׁל אָדָם שְׁנֹפֵטָר, וְאוֹמֵר לָהֶם: "דַּעוּ לָכֶם, אָבִיכֶם לַפְּנֵי מוֹתוֹ הַחֲבִיא סְכּוּם כֶּסֶף בְּמָקוֹם מַחְבּוּא מְסֻסִים, אֲבָל הַכֶּסֶף הַזֶּה אֵינוֹ שֶׁל

אָבִיכֶם, אֲלֵא שֶׁל רְאוּבֵן שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ אֶת הַכֶּסֶף". הֲלָכוּ הַבְּנִים וּמְצְאוּ אֶת הַכֶּסֶף, הֲאִם הֵם צְרִיכִים לְהַחְזִירוֹ לְרְאוּבֵן?

בְּדָף זֶה בִּתְלֻמוֹד לומדים שֶׁהַבְּנִים אֵינָם צְרִיכִים לְהֶאֱמִין לְאוֹתוֹ אָדָם שֶׁהַכֶּסֶף אֵינוֹ שֶׁל אָבִיהֶם.

אֲבָל אִם הַכֶּסֶף הָיָה מוּחְבָּא בְּמָקוֹם שֵׁשׁ אֵלָיו גִּישָׁה לְאִישׁ שֶׁסִּיפֵר לָהֶם שֶׁהַכֶּסֶף שֵׁנָה לְרְאוּבֵן, וְהוּא הָיָה יָכוֹל לְקַחַת אוֹתוֹ - הוּא נֶאֱמָן. מַדּוּעַ? כִּי אָנוּ מְבִינִים שָׂאֵם הוּא הָיָה מְשַׁקֵּר הוּא לֹא הָיָה אוֹמֵר לָהֶם כְּלוּם, אֲלֵא נִיגַשׁ אֶל הַמַּחְבּוּא, לִקְחַת אֶת הַכֶּסֶף וְנוֹתְנוֹ לְרְאוּבֵן.

תָּמִיד בִּיחָד

כי תצא רעז.

תרגום

ואַחַר כֵּן לֹא יוּכַל
שְׁלַחָהּ בְּגִלוּת כָּל יָמָיו,
מִשּׁוּם שְׁלוֹ תְהִיָּה
לְאִשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
(הוֹשֵׁעַ ב, כֵּא) "וְאַרְשִׁתִּיךָ
לִי לְעוֹלָם", וְכַתּוּב אַחֵר
(יִשְׁעִיָּה נד, ה) "כִּי בְעֲלִיךָ
עֲשִׂיךָ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ"
(שִׁם סב, ד) "לֹא יֵאמֵר לָךְ
עוֹד עֲזוּבָה". שְׂאֵף עַל
גַּב שֶׁשְׂכִּינָהּ הִיא
בְּגִלוּת, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא לֹא זֶז מִמֶּנָּה.

וּלְבַתֵּר לֹא יוּכַל שְׁלַחָהּ בְּגִלוּתָא,
כָּל יָמָיו, בְּגִין דְּלוֹ תְהִיָּה לְאִשָּׁה,
כְּמָה דְאַתְמַר "וְאַרְשִׁתִּיךָ לִי
לְעוֹלָם", וְקָרָא אַחֲרִינְאִי "כִּי
בְעֲלִיךָ עֲשִׂיךָ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ",
"לֹא יֵאמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה". דְאַף
עַל גַּב דְשְׂכִינְתָא אִיהִי בְּגִלוּתָא,
קוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא לֹא זֶז מִנָּה.

יסוד גדול הוא בתורה ובפֶּרֶט בזהר הקדוש, שהקב"ה לעולם לא יעזוב את עמו ישראל, ואף במצבים של חטא ופשע הקב"ה שוכן אתנו בתוך טמאותינו. בפרשת אחרי מות, לגבי עבודת הכהן הגדול ביום הכפורים, נאמר (ויקרא טו, טז): "וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם". באהל מועד, שם השכינה שורה, בתוך בני ישראל, ואפלו בתוך הטמאות שלהם. דרשו על כך חז"ל בתורת כהנים, כי אפלו בשעה שעם ישראל לא במעלתם, בדרגתם, בקדושתם ובטהרתם, בכל זאת הקב"ה לא מוניה אותם. בנוסף לענין השראת השכינה, למדנו הבעל שם טוב הקדוש, שהפסוק: "השוכן אתם בתוך טמאתם" בא ללמדנו שגם בנוגע לכל יהודי בפרטות הקב"ה שוכן בתוכו אף בהיותו עושה מעשים אשר לא יעשו. והיינו כי בפנימיות לבבו של כל אחד ואחד מישראל ישנו ניצוץ קדוש וטהור שנוצב מאורו יתברך ממש (ראה "אור החיים" הקדוש פרשת ויקרא כו, יא), בבחינת "חלק אלוה ממעל" (איוב לא, ב), וניצוץ זה קשור בבזרא יתברך בחבלי עבותות האהבה.

טז. כִּמְה אַבְלִים

כְּאִשֶּׁר יֵשׁ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת כִּמְה אַבְלִים הַרוֹצִים לְהִתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַתְּבָה, יֵשׁ בְּזֶה סֵדֵר קְדִימָה, וְהַכֵּל לְפִי מֵדַת הַדִּין הַמְּתוּחָה עַל הַנֶּפֶט. וְדְרוּגוֹתֵיהֶם: א. אָבֵל בְּתוֹךְ שִׁבְעָה. ב. אָבֵל בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים. ג. אָבֵל בְּתוֹךְ י"ב חֳדָשׁ. לְפִי שִׁבְשִׁבְעַת הַיָּמִים הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁלְאַחַר הַפְּטִירָה, נִשְׁמַת הַנֶּפֶט צְרִיכָה יוֹתֵר רַחֲמִים וְזִכּוֹת. וּבְשִׁלְשִׁים הַיָּמִים הָרֵאשׁוֹנִים, צְרִיכָה נִשְׁמַתוֹ רַחֲמִים יוֹתֵר מִשָּׂאֵר חֳדָשֵׁי הַשָּׁנָה הָרֵאשׁוֹנָה.⁴⁴

כְּמוֹ כֵן, פְּעָמִים שְׁמֵי שֵׁישׁ לוֹ 'יֶאֱרָצִיט' (יוֹם הַשָּׁנָה) קוֹדֵם לְאַבֵּל וּפְעָמִים שֶׁהָאָבֵל קוֹדֵם לוֹ. וְיֵשׁ בְּזֶה עוֹד הֶרְבֵּה פְּרָטִי דִּינָיִם, וּבְכָל קֶהֱלָה יִשְׁאָלוּ אֶת רַבֵּם בִּיצֵד לְנֶהֱגוּ.

יז. הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִים אֶת יְדֵיהֶם

בְּמָקוֹם שֶׁעֲלוּלָה לְהִתְעוֹרֵר מִחֻלְקַת, אֵין לְאָדָם לְהִתְקוּטט בְּדֵי לְקִים מִצְוָה, וְכְמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּעִנִּין חֻלְקַת לְחֵם הַפָּנִים לְכַהֲנִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: 'הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִים אֶת יְדֵיהֶם וְהִגְרָגְרָנִים חוֹטְפִים'. וְאָף עַל פִּי שֶׁאֲכִילַת לְחֵם הַפָּנִים מִצְוָה הִיא, מִכָּל מָקוֹם מִפְּנֵי הַמַּחֲלַקַת הַכַּהֲנִים הַצְּנוּעִים מִשְׁכּוּ אֶת יְדֵיהֶם.⁴⁵

עַל כֵּן, אָבֵל אוֹ אָדָם שֵׁישׁ לוֹ יֶאֱרָצִיט (יוֹם הַשָּׁנָה) שְׂרוּאָה שֶׁתְּפַלְתּוּ לְפָנֵי הַתְּבָה עֲלוּלָה לְגֵרֵם מִחֻלְקַת, יִמְנַע אֶת עֲצָמוֹ מִלְּהִתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַתְּבָה וְלֹא יִתְקוּטט עֲבוּר כֶּף. וְאִפְלוּ אִם יוֹדֵעַ שֶׁיִּתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַתְּבָה אָדָם שְׂאִינוּ הַגּוֹן,⁴⁶ יִמְשֹׁךְ אֶת יָדוֹ וְשִׁתְּקֵתוֹ הִיא שְׁכָרוֹ, וְזֶה כְּבוֹד וְנִחַת רוּחַ לְנִשְׁמַת הַנֶּפֶט.⁴⁷

מֵה שֶׁנִּתְבָּאֵר שְׂאִין לְאָדָם לְהִתְקוּטט בְּדֵי לְקִים מִצְוָה, הִזְנוּ בְּמָקוֹם שֶׁהַמִּצְוָה תִּתְקַם עַל יְדֵי אַחֲרִים. אוּלָם אִם הַמִּצְוָה תִּתְבַטֵּל לְגַמְרִי, כְּגוֹן הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים אוֹ הַחֻזְקַת תְּלִמוּד תּוֹרָה, כְּשֵׁישׁ בְּיַד הָאָדָם לְמַחֲוֹת, בּוֹדֵאי חַיֵּב לְמַחֲוֹת בְּדֵי לְהַחְזִיק אֶת הַמִּצְוָה.⁴⁸

מקורות והערות

44. עיין בבה"ל סי' קל"ב בקונטרס 'מאמר קדישין'.
 45. סי' נ"ג במ"ב סי"ה וכ"פ החיים אות צ"ג.
 46. סי' נ"ג בכ"פ החיים שם.
 47. סי' נ"ג בכ"פ החיים שם.
 48. חיי אדם בשם ספר חסידים הובאו דבריו במ"ב סי' תקפ"א שם במ"ב.